

УДК 340.142:340.5:341.64
DOI 10.32782/2523-4269-2025-93-10-16

Веселов Микола Юрійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
(Державний університет економіки та технологій, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Гуржій Тарас Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
(Державний торговельно-економічний університет, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3348-8298>

Коваленко Віктор Леонідович,
старший викладач кафедри вогневої підготовки
ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е. О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0087-9615>

СТАТУС ТА РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

У статті досліджено сучасний статус і трансформацію судового прецеденту в європейських правових системах. Обґрунтовано формування «європейського прецедентного простору», у межах якого поєднуються національні та наднаціональні практики, зокрема правові позиції Європейського суду з прав людини. Отримані результати розширюють доктринальне бачення судового прецеденту як правового феномену, що поєднує властивості нормативності та компенсаторності в системі джерел національного, наднаціонального й інтеграційного права.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, правова система, міжнародне право, судове право, судовий прецедент, судова практика, гармонізація права, правовий феномен, джерело права.

Постановка проблеми. Посилання на рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) національними судами – це основа інтеграції міжнародного права (насамперед у частині гарантування прав і свобод людини) у внутрішню правову систему держав. Хоча міжнародне право не містить прямого зобов'язання для національних судів посилаючися у своїх рішеннях на судову практику судів міжнародної юрисдикції, обов'язок виконувати такі рішення (наприклад, ч. 1 ст. 46 Європейської конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) [1]), що часто вимагає зміни законодавства або

практики його застосування й принцип субсидіарності (національні суди є першими, хто застосовує Конвенцію) [2] вимагають від них ураховувати правові позиції, викладені в рішеннях ЄСПЛ (його практику), для забезпечення ефективного захисту прав людини. Отже, рішення ЄСПЛ є не лише обов'язковими (для держав, які ратифікували ЄКПЛ), а й *прецедентними*. Як наголошував І. Ільченко, «право, що творить Європейський суд, має особливе становище в системі європейського права (*acquis communautaire*), оскільки є його серцевиною» [3, с. 313].

Українські національні суди так само дедалі частіше використовують численні рішення ЄСПЛ. Це впливає з вимог українського (внутрішнього) законодавства про їх обов'язковість для виконання та застосування при розгляді справ положень ЄКПЛ і практики Високого Суду як джерела внутрішнього права [4, ст. ст. 7, 17]. Кількість рішень залежить від сфери правосуддя, але загальна практика показує, що українські суди застосовують як рішення у справах проти України (12,7 % від загальної кількості), так й інші релевантні рішення ЄСПЛ, що стосуються прав людини [5; 6]. Застосування прецедентної практики ЄСПЛ як додаткового джерела права для будь-якої країни, яка є «Високою Договірною Стороною» не тільки теоретично допустиме, а й необхідне задля превенції порушень норм ЄКПЛ [3, с. 316]. Отже, дедалі більшої актуальності набуває питання всебічного визначення статусу та ролі судового прецеденту в правовій системі демократичних країн Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно нормативність актів судової влади заснована на судовому прецеденті, який створюється органами судової влади в процесуальних межах застосування норм матеріального права та є джерелом права в умовах англосаксонської правової сім'ї. У системі романо-германського (континентального) права формально прецедент не визнається. Замість нього на нормативність актів судової влади вказує концепція «усталеної судової практики» (*jurisprudence constante*) [7, с. 369–373]. Однак зараз дослідники (наприклад, А. Марченко, О. Чернецька, В. Шилінгов, М. Шумило) дедалі частіше наголошують на тенденціях конвергенції двох правових систем загального та континентального права, особливо в країнах Європи, де «більш помітним стає вплив міжнародного європейського права» [8, с. 172; 9, с. 351; 10, с. 47]. До причин поширення нормативного впливу актів судової влади в сучасних правових системах, зокрема в Україні, С. Шевчук зараховує: необхідність забезпечення єдності судової практики та належного застосування правових норм, здійснення суддівського тлумачення; необхідність забезпечення реалізації конституційних норм як норм прямої дії; безпосередній судовий захист конституційних прав і свобод; заповнення прогалів та усунення колізій законодавства [7, с. 363–364]. М. Дерлен та Дж. Ліндгольм стосовно судової практики Суду Європейського Союзу зазначають, що вона *de facto* є одним із найважливіших джерел права ЄС, однак її роль у внутрішньому праві країн-учасників не є однорідною. Дослідження вказаних авторів демонструє, що немає чітких, однозначних відповідей на питання про роль судової практики як джерела права [11, с. 1097]. Наведене свідчить, що *прецедентна практика* підвищує послідовність та передбачуваність права, але викликає низку теоретичних і практичних проблем, які потребують подальшого концептуального дослідження зазначеного питання.

Мета статті – уточнити та розширити сучасне розуміння статусу та ролі судового прецеденту в системі європейського континентального права.

Виклад основного матеріалу. Судовий прецедент є основним джерелом і елементом загального права (англосаксонська правова система) – *загальне право* традиційно ототожнювали із *судовим* (з англ. *judge-made law* – право, створене судами), оскільки його «народжують» виключно суди. Своєю чергою, синонімом судового є *прецедентне право* – термін, що уживається для

позначення судових рішень, зміст яких (мотивувальна частина) або не збігається із чинним законодавством, або стосується тих речей, які не передбачали під час ухвалення законів [3, с. 313].

У Європі класичним прикладом загального права є англійське. Судова практика в Англії не лише застосовує, а й створює норми права. Правила, що містяться в судових рішеннях, повинні застосовуватись у подальшому при розгляді аналогічних справ. *Правило прецеденту*, яке зобов'язує англійських суддів дотримуватись рішень, ухвалених їх попередниками, утвердилося з першої половини XIX століття. Нормативно-правовий акт у системі англійського права також є джерелом права, проте має другорядне значення. Відповідно до англійської класичної теорії права нормативно-правовий акт лише створює деякі винятки в загальному праві. Важливо наголосити, що англійське право діє не на всій території Об'єднаного Королівства, а лише на території Англії та Вельсу. У Шотландії та Північній Ірландії діють власні правові системи. Так, шотландське право є гібридним і одночасно містить ознаки прецедентного права, заснованого на римському, яке вирізняється низкою особливостей, наприклад, кодифікацією [9, с. 349–350].

Формальне формулювання англійської *доктрини прецеденту* є занадто лаконічним і догматичним. Але ці правила не можна вважати абсолютно незмінними. Згідно з практикою, чинною на кінець липня 1990 року, кожен суд зобов'язаний дотримуватись будь-якої справи, вирішеної вищим судом в ієрархії, а апеляційні суди (окрім Палати Лордів) також зобов'язані дотримуватись своїх попередніх рішень. Однак чинна практика не вказує на те, що лише певні аспекти попередньої справи, які називають *ratio decidendi* (суть рішення), є обов'язковими, і не посилається на існування важливих винятків із правила *stare decisis* [12]. Цікавим видається той факт, що судовий прецедент означає не вирок загалом, а принцип, аргумент, на основі якого була вирішена справа. Румунська вчена Е. Ангел зауважує, що загальне право містить не спірні випадки, а загальні принципи, проілюстровані й застосовані ними. Так, у структурі судового рішення розрізняють *ratio decidendi* та *obiter dictum*. *Перший компонент* означає сутність правового обґрунтування, принцип, який призвів до відповідного рішення, а *другий* – фактичне рішення, винесене суддею. Якщо суддя не знаходить відповідних принципів для справи, поданої на розгляд, суддя може і повинен створити нову норму права. Створюючи нове *ratio decidendi*, суддя сприяє розвитку прецедентного права [13, с. 68]. Водночас навіть усталена класична прецедентна практика не позбавлена недоліків: це і велика кількість мало поєднаних судових рішень, і помірні застарілість їх частини тощо.

Узагальнюючи думки попередників (В. Блекстоуна та Т. Хедлі), Дж. Дж. Постема підкреслює низку важливих нюансів застосування прецеденту в його класичному розумінні: «закон і думка судді не є конвертованими термінами або одним і тим самим; оскільки може статися, що суддя може помилково зрозуміти закон»; «сам авторитет загального права загалом (його претензія на те, щоб бути «випробуваним розумом») залежить від гнучкості та можливості судового тестування та переоцінки, що стало можливим завдяки цій послабленій доктрині прецеденту» [14, с. 13–14]. Отже, досліджуючи генезу класичної юриспруденції загального права, Дж. Дж. Постема робить висновок:

«Прецедент, хоч і є основним елементом загального права, не є самим правом, а тим паче не всім правом загалом. Обов'язком суду загального права завжди було сприймати вплив основних законодавчих інновацій та переплітати нову законодавчу політику з успадкованим корпусом принципів загального права, багато з яких походять від попередніх законодавчих наративів» [14, с. 12].

Дослідники констатують, що останнім часом (принаймні останні десять-п'ятнадцять років) навіть консервативна англійська система права під впливом загальної інтеграції та глобалізації поступово відчуває трансформації. Законодавство (статутне право) як джерело права поступово набуває дедалі більшого значення в правовій системі Англії. Зростає роль закону, більш помітним стає вплив міжнародного європейського права. Змінюються правові концепції і підходи англійських юристів до правотворчості й правозастосування. Однак, незважаючи на бурхливий розвиток законодавства, останнім часом продовжує діяти принцип, відповідно до якого норма закону набуває реального змісту лише після застосування її в суді [9, с. 351].

Наведене стосується статусу та ролі прецеденту в загальному (англійському) праві. У континентальному праві роль судового прецеденту у вигляді судового рішення також трансформується, утім, тенденція така, що його значення як джерела права поступово збільшується.

Судовий прецедент – це формально визначене правило поведінки, яке міститься в рішенні суду найвищої або вищої судової інстанції, створене в процесі розгляду останніми конкретної справи або шляхом узагальнення судової практики, спрямоване на усунення прогалин законодавства та/або вироблення найефективнішої реалізації правових норм та має загальнообов'язковий характер при вирішенні судами аналогічних справ, а також для правозастосування іншими суб'єктами [8, с. 173]. На сьогодні до наведеного переліку слід додати правила поведінки, які культивуються в рішеннях деяких судів міжнародної юрисдикції. Водночас у міжнародному праві не існує єдиної норми, яка б автоматично робила всі рішення міжнародних судових інституцій обов'язковим прецедентом для національних судів, – вони не завжди стають прецедентом у класичному розумінні для національних судів.

Доктрина прецеденту ґрунтується на принципі *stare decisis* (стояти на вирішеному), який походить від латинської фрази *stare decisis et non quieta movere*, що означає *триматися прецедентів і не порушувати вже установленого* [15, с. 152]. Як слушно наголошує С. Шевчук, «суд бере участь у процесі формування права, якщо правова позиція, викладена в акті судової влади, має обов'язкове значення не лише для сторін у справі, а й для суддів при вирішенні наступних справ аналогічного характеру. Нормативне значення має не акт судової влади загалом, а саме та його частина (як правило, мотивувальна), де міститься судовий прецедент (правова позиція, правоположення тощо)» [7, с. 364].

Судовий прецедент є центральним у діяльності судів та предметом широких наукових дискусій, але його функція та цінність не є самоочевидними. У національних системах загального права судовий прецедент є обов'язковим до виконання згідно з принципом *stare decisis*; однак наслідки прецедентів менш чіткі в інших системах, особливо у випадку міжнародних та наднаціональних правових порядків.

Наприклад, прецеденти ЄСПЛ не відповідають класичній доктрині прецедентного права (*case law*) і є ближчими до континентального поняття «судова практика» (*jurisprudence*), яка тісно пов'язана з чинними джерелами права та є уподібненою, послідовною позицією судів з тих чи інших питань правозастосування [3, с. 313]. Насамперед ідеться про підтримання прав людини й правильне застосування національними судами норм ЄКПЛ при вирішенні спору про право, оскільки всі питання тлумачення й застосування цієї Конвенції та Протоколів до неї належить до виключної юрисдикції Високого Суду (ст. 32 ЄКПЛ) [1]. Водночас, вирішуючи правовий спір за межами національної судової системи, ЄСПЛ спершу виходить з детального аналізу норм внутрішнього права відповідної «Високої Договірної Сторони» щодо його дотримання й уже потім висловлює свою позицію щодо того, чи відповідають такі норми національного права відповідності положенням Конвенції. Тож така інтерпретація одночасно є своєрідним показником досконалості внутрішнього права країни та ефективності національних механізмів його реалізації (щодо дотримання прав людини). Так, рішення ЄСПЛ, маючи особливий наднаціональний авторитет, виявляються «своєрідними правовими стандартами із захисту прав людини єдиного правового поля Європи» [3, с. 314]. При цьому, аналогічно до загального права, прецедентного характеру набуває не все рішення ЄСПЛ, а фрагмент (один чи декілька пунктів / параграфів) мотивувальної частини, де викладена правова позиція суду на певне суперечливе питання. Закладена в рішеннях Високого Суду правова позиція, яка надає тлумачення правильному застосуванню приписів ЄКПЛ, визначає підхід до конвергенції внутрішнього права з Конвенцією, що вимагає іншого підходу до застосування чинних норм чи їх зміни.

Показовим прикладом може слугувати рішення ЄСПЛ у справі *Енгель та інші проти Нідерландів (Engel and Others v. the Netherlands)*, 1976 р. (*див. Табл. 1*).

У подальшому цю правову позицію прямо чи з деякими інтерпретаціями неодноразово цитував ЄСПЛ в інших релевантних справах, не неї також покладаються національні суди Договірних держав при розгляді чи перегляді судових рішень у таких ситуаціях, зокрема українські суди.

Сучасний феномен зростання впливу судової влади в країнах романо-германської правової системи С. Шевчук пов'язує з ознаками нормативності її актів у випадках, коли судді в процесі застосування, тлумачення норм права, заповнення прогалин, вирішення колізій формулюють правові позиції (правоположення) як частину мотивації судового рішення, що стають обов'язковими для самого суду при вирішенні подібних справ, тобто доповнюють (а не створюють. – *Приміт. авт.*), по суті, нормативно-правові акти. При цьому обов'язкового значення набуває не сам акт судової влади загалом, а викладена в ньому судовою позицією [7, с. 364].

Нижче ми пропонуємо переглянути запропоновані С. Шевчуком основні відмінності так званої нормативності актів судової влади як актів застосування норм права від нормативних актів: а) обмеженість нормативної дії акту судової влади (вони є обов'язковими лише для суддів при вирішенні аналогічних справ, а не для всіх суб'єктів права); б) ця обов'язковість установлюється, як правило, не законом, а самою судовою владою; в) обов'язкову силу має не акт

Аналіз рішення та формування правової позиції ЄСПЛ

Фактичні обставини	Аналіз обставин та правових приписів	Зміст проблемного питання	Правова позиція
Солдат Енгель проходив службу в збройних силах Нідерландів. Фактично він жив удома у вільний від служби час. Перебуваючи в короткостроковій відпустці, він захворів і не повідомив про свою відсутність чи повернення до в/ч. У день повернення до частини командир роти покарав його чотирма днями легкого арешту за відсутність удома попереднього дня. Заявник уважав це покарання серйозним втручанням у його особисті справи, оскільки воно заважало йому належно підготуватися до докторського іспиту в Утрехтському університеті, порушив заборони, за що в подальшому отримав ще суворіше дисциплінарне покарання.	Спочатку Високий Суд проаналізував усі застосовані в спірних правовідносинах норми внутрішнього (національного) законодавства Нідерландів, які визначали підстави, вимоги проходження військової служби та притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності. Як для Уряду, так і для Комісії, провадження, порушене проти пана Енгеля та інших учасників справи не передбачало визначення ні «цивільних прав та обов'язків», ні «будь-якого кримінального звинувачення». Так, з метою розгляду застосовності статті 6 у цій справі Суд спочатку дослідив, чи стосувалося зазначене провадження «будь-якого кримінального звинувачення» в значенні цього тексту; оскільки, хоча воно було дисциплінарним згідно з нідерландським законодавством, воно мало на меті застосування примусу за правопорушення, скоєння яких інкримінуються заявникам, що є аналогічною загальною метою кримінального права.	Високий Суд зазначив, що всі Договірні держави давно розрізняють дисциплінарні та кримінальні провадження, хоч і в різних формах та ступенях. Дисциплінарні стягнення, як правило, менш суворі та тягнуть за собою більш обмежені наслідки. Проте може бути й інакше; ба більше, кримінальні провадження зазвичай супроводжуються повнішими гарантіями. Так, перед Судом постало питання, чи є рішення, прийняте в цьому зв'язку на національному рівні, вирішальним з погляду Конвенції. Чи перестав стаття 6 застосовуватися лише тому, що компетентні органи Договірної держави класифікують діяння та провадження, яке вони вживають проти автора, як дисциплінарні, чи вона, навпаки, застосовується в певних випадках, незважаючи на цю класифікацію?	Сформована в цій справі правова позиція Високого Суду визначила три критерії, які слід ураховувати під час вирішення питання про те, чи було особі «пред'явлено звинувачення в кримінальному злочині» в значенні статті 6(1), це: кваліфікація правопорушення згідно з національним законодавством, характер правопорушення та ступінь суворості покарання, яке ризикує понести відповідна особа» (§§ 82, 83). ЄСПЛ, безумовно, не зобов'язувала компетентні органи влади переслідувати заявника та інших осіб відповідно до Військового кримінального кодексу, рішення, яке могло б виявитися менш вигідним для заявників. Однак Конвенція зобов'язала органи влади надати таким особам гарантії, передбачені ст. 6.

Джерело: рішення ЄСПЛ у справі Енгель та інші проти Нідерландів, 1976 р. [16].

судової влади загалом, а та його частина, що містить правову позицію; г) нормативність акту судової влади щільно пов'язана з фактичними обставинами справи, а доведення різниці між фактичними обставинами при вирішенні аналогічної справи суттєво впливає на зниження нормативної сили цих актів [7, с. 366]. Більшість з наведених «відмінностей» (і водночас суттєвих ознак «судового прецеденту»), є цілком слушними, окрім однієї (підпункт «б»), з якою не можна погодитися абсолютно. Ми вважаємо, що в країнах континентальної системи права саме закон (в окремій нормі чи нормах) створює правові передумови для набуття судовим рішенням статусу джерела права. Те ж саме можна казати й про визнання в нормах внутрішнього права ролі рішення суду міжнародної юрисдикції як судового прецеденту та джерела національного права.

Водночас слід розуміти, що не все, зазначене в судовому рішенні, а тим паче сказане суддею / суддями під час винесення рішення, становить прецедент. По-перше, цей виклад містить суддівські міркування щодо фактів та суб'єктивні висновки щодо застосування закону (рішення часто стосується виключно фактів). По-друге, справи, у яких єдиними питаннями є питання оцінки фактів, зазвичай не утворюють судового прецеденту. По-третє, не все рішення загалом, а лише висновки вищих судових інстанцій щодо застосування норм права, викладені в цих рішеннях, набувають статусу умовної обов'язковості: *враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права* (ч. 6 ст. 13 Закону

України «Про судоустрій і статус суддів») чи *мають надзвичайно високий авторитет*, наприклад, норма федерального законодавства Німеччини про судоустрій вимагає від вищих судів узгоджувати свої позиції (§ 132 Gerichtsverfassungsgesetz).

При заповненні прогалин у законі або за відсутності закону, якщо суди наполягають на певному рішенні, враховуючи незалежність судової влади, це рішення набуває характеру правової істини, абсолютної сили *res judicata*. Природно, що у вирішенні справи суди вивчають судову практику в цій сфері та посилаються на рішення, винесені вищими судами чи іншими палатами (сенатами), які діють у складі вищої судової інстанції тієї чи іншої країни. Така вимога зумовлена необхідністю єдності, відповідності, послідовності та безперервності судової практики. Крім того, у континентальній системі, яка підпорядкована домінуванню жорстких законів, прецедентне право також має компенсаторну функцію, його роль полягає в наданні закону певної еластичності. Отже, як висновок Е. Ангел, більш загальною можна сказати, що англосаксонське право зберігає судовий прецедент як джерело права, оскільки його сила є загальною, вона поширюється на інші суди або подібні випадки, і суддя покликаний розрізнити *ratio decidendi* та *obiter dictum*. Романо-германське право надає прецедентному праву тлумачного значення, будучи засобом заповнення прогалин, джерелом натхнення для законодавця, але суддя зобов'язаний виносити рішення лише щодо конкретної справи [13, с. 69–70].

Навіть у системі загального права обов'язковість прецеденту не є абсолютною. Для «пом'якшення суворості прецеденту» в англійському праві використовують методи скасування та розрізнення. Обов'язковий прецедент може бути скасований лише Палатою лордів (таке рішення втрачає будь-яку обов'язкову силу). Суд нижчої інстанції не пов'язаний обов'язковим прецедентом, коли поточну справу можна розрізнити, тобто якщо справа за своїми суттєвими фактами достатньо відрізняється від попередньої (за таких обставин прецедент не втрачає обов'язковості, але не застосовується в цьому конкретному випадку). Завдяки розрізненню система зберігає певний рівень гнучкості [17, с. 831]. Як уже наголошувалося, наслідки прецедентів в інших (крім англосаксонської) системах менш чіткі, особливо у випадку міжнародних та наднаціональних правових порядків. Наприклад, італійські науковці (Дж. М. Фарнеллі, Ф. Феррі, М. Гатті та С. Віллани) говорять, що попередні рішення не є обов'язковими для судів ні за міжнародним правом, ні за правом ЄС [18, с. 263]. Інші європейські дослідники (Р. Кросс та Дж. В. Харріс) також констатують, що Суд справедливості ЄС має право поширювати або відмовлятися (хоч і не часто) від прецеденту, коли вважає це конституційно доцільним [12]. Утім, судово-практика відіграє фундаментальну роль у гарантуванні визначеності та узгодженості в міжнародних і наднаціональних правових системах, зменшуючи ризик фрагментації, що виникає внаслідок розширення цих систем, та сприяючи співіснуванню судів, що належать до різних правових порядків.

Висновки. Наведене дає підстави висунути припущення, що під впливом діяльності судів міжнародної юрисдикції, насамперед ЄСПЛ, ми спостерігаємо формування *європейського прецедентного простору* як сукупності взаємопов'язаних судових позицій національних та наднаціональних юрисдикцій, що формують узгоджений правозастосовний стандарт у сфері захисту прав людини. Такий простір характеризується відкритістю, багаторівневістю та взаємною рецепцією правових аргументів між судами різних рівнів, що якісно змінює класичне уявлення про роль прецеденту в системі міжнародного й національного континентального права. Отримані результати розширюють доктринальне бачення судового прецеденту як правового феномену, що поєднує властивості нормативності та компенсаторності в системі джерел національного, наднаціонального та інтеграційного права. На відміну від усталених у науці підходів, де прецедент розглядається або як форма права, або як техніка судового тлумачення, у статті обґрунтовано його синтетичну правотворчу природу – як механізму правової адаптації та саморегуляції системи права в умовах європейської інтеграції. Саме завдяки судовому прецеденту відбувається компенсація надмірної законодавчої формалізації в країнах континентального права в умовах динаміки соціально- та політично-детермінованих суспільних відносин.

Розуміння статусу та сучасної ролі прецеденту в системі європейського континентального права закладає теоретичні підвалини для подальшого наукового осмислення прояву феномену судового прецеденту в національному праві України.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція Ради Європи, Протокол від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n476 (дата звернення: 07.11.2025).
2. Шевчук С. В. Принцип субсидіарності у діяльності Європейського Суду з прав людини та необхідність узгодження судової практики. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 82–89.
3. Львченко І. М. Імплементация конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентного права Європейського суду з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав. *Науковий вісник дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 311–318.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/conv#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
5. Як часто українські судді застосовують практику ЄСПЛ – дослідження. *Закон і Бізнес*: 16.08.2018. URL: <https://surl.li/fxkhld> (дата звернення: 07.11.2025).
6. Маджумдар О. Виконання рішень ЄСПЛ в Україні прискорюється: які проблеми залишаються та чому це важливо для євроінтеграції. *Zmina*: 28.06.2025. URL: <https://surl.li/gsehuc> (дата звернення: 07.11.2025).
7. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. 433 с.
8. Марченко А. А. Судовий прецедент у правовій системі України (1991 – 2010 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ : НАВС, 2015. 202 с.
9. Чернецька О. В., Шилінгов В. С. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 348–352.
10. Шумило М. Правові висновки касаційного суду: *inter praeteritum et futurum*. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.08>.
11. Derlén, M. & Lindholm, J. Characteristics of Precedent: The Case Law of the European Court of Justice in Three Dimensions. *German Law Journal*. 2015. № 16(5). P. 1073–1098. DOI: <https://doi.org/10.1017/S2071832200021040>.
12. Cross, R., & Harris, J. W. *Precedent in English Law* (4-th edition). Clarendon Press, 1991.
13. Anghel, E. Judicial precedent, a law source. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*. 2017. № 24 (2). P. 68–76.
14. Postema Gerald J. Classical Common Law Jurisprudence (Part 2). *Oxford University Commonwealth Law Journal*. 2023. № 3(1). P. 1–29.
15. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2012. 272 с.
16. European Court of Human Rights. (8 June 1976). Case of Engel and others v. the Netherlands. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479> (дата звернення: 07.11.2025).

17. Tjong Tjin Tai E. & Teuben K. European precedent law. *European Review of Private Law*. 2008. № 16. P. 827–841.
18. Farnelli G. M., Ferri F., Gatti M., & Villani S. Introduction: Judicial Precedent in International and European Law. *The Italian Review of International and Comparative Law*. 2022. № 2(2). P. 263–265. DOI: <https://doi.org/10.1163/27725650-02020003>.

References

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]: Konventsiiia Rada Yevropy, Protokol vid 04.11.1950 r. Data onovlennia: 01.08.2021. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n476 [in Ukrainian].
2. Shevchuk, S.V. (2012). Pryntsyp subsydiarnosti u diialnosti Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny ta neobkhdnist uzghodzhennia sudovoi praktyky [The principle of subsidiarity in the activities of the European Court of Human Rights and the need to harmonize judicial practice]. *Pravove zabezpechennia efektyvnoho vykonannia rishen i zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny* [Legal support for the effective implementation of decisions and the application of the practice of the European Court of Human Rights: collection of scientific articles]: zb. nauk. st. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 15 veresnia 2012 r.). Odesa : Feniks, 82–89 [in Ukrainian].
3. Ilchenko, I.M. (2009). Implementatsiia konvensii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod ta pretsedentnoho prava Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: mizhnarodno-pravovy analiz praktyky derzhav [Implementation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Case Law of the European Court of Human Rights: International Legal Analysis of State Practice]. *Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 15, 311–318 [in Ukrainian].
4. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV [On the Execution of Decisions and Application of the Practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of 23.02.2006 No. 3477-IV]. Data onovlennia: 02.12.2012. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/conv#Text> [in Ukrainian].
5. Zakon i Biznes. (16.08.2018). Yak chasto ukraïnski suddi zastosovuiut praktyku YeSPL – doslidzhennia [How Often Do Ukrainian Judges Apply the Practice of the ECHR – Research]. Retrieved from <https://surl.li/fxkhld> [in Ukrainian].
6. Madzhumdar, O. (28.06.2025). Vykonannia rishen YeSPL v Ukraini pryskoruietsia: yaki problemy zalyshaiutsia ta chomu tse vazhlyvo dlia yevrointehratsii. [The implementation of ECHR decisions in Ukraine is accelerating: what problems remain and why it is important for European integration]. Retrieved from <https://surl.li/gsehuc> [in Ukrainian].
7. Shevchuk, S.V. (2008). Zahalnoteoretychni problemy normatyvnosti aktiv sudovoi vlady [general theoretical problems of the normativity of judicial acts]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv : Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
8. Marchenko, A.A. (2015). Sudovy pretsedent u pravovii systemi Ukrainy (1991 – 2010 rr.) [Judicial precedent in the legal system of Ukraine (1991–2010)]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv : NAVS [in Ukrainian].
9. Chernetska, O.V., Shylinhov, V.S. (2015). Pravo Anhlii yak klasychna model pretsedentnoho prava [English law as a classical model of case law]. *Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 348–352 [in Ukrainian].
10. Shumylo, M. (2020). Pravovi vysnovky kasatsiinoho sudu: inter praeteritum et futurum [Legal conclusions of the cassation court: inter praeteritum et futurum]. *Entrepreneurship, economy and law*, 12, 47–54. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.08> [in Ukrainian].
11. Derlén, M. & Lindholm, J. (2015). Characteristics of Precedent: The Case Law of the European Court of Justice in Three Dimensions. *German Law Journal*, 16(5), 1073–1098. <https://doi.org/10.1017/S2071832200021040> [in English].
12. Cross, R., & Harris, J.W. (1991). *Precedent in English Law* (4-th edition). Clarendon Press [in English].
13. Anghel, E. (2017). Judicial precedent, a law source. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*, 24(2), 68–76 [in English].
14. Postema, Gerald J. (2023). Classical Common Law Jurisprudence (Part 2). *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 3(1), 1–29 [in English].
15. Petryshyn, O.V. (ed.). (2012). Porivnialne pravoznavstvo [Comparative jurisprudence]. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
16. European Court of Human Rights. (8 June 1976). Case of Engel and others v. the Netherlands. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479> [in English].
17. Tjong Tjin Tai, E., & Teuben, K. (2008). European precedent law. *European Review of Private Law*, 16, 827–841 [in English].
18. Farnelli, G.M., Ferri, F., Gatti, M., & Villani, S. (2022). Introduction: Judicial Precedent in International and European Law. *The Italian Review of International and Comparative Law*, 2(2), 263–265. <https://doi.org/10.1163/27725650-02020003> [in English].

Veselov Mykola,

Doctor of Science in Law, Professor,
Professor at the Department of Law
(State University of Economics and Technology, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Gurzhi Taras,

Doctor of Science in Law, Professor,
Head of the Department of Administrative, Financial and Information Law
(State University of Trade and Economics, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3348-8298>

Kovalenko Viktor,

Senior Lecturer at the Department of Fire Training Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0791-3809>

**STATUS AND ROLE OF JUDICIAL PRECEDENT
IN EUROPEAN CONTINENTAL LAW COUNTRIES**

The article examines the evolution of the status and role of judicial precedent in European legal systems, taking into account the processes of integration and globalization of law. It is substantiated that the traditional distinction between the Anglo-Saxon and Romano-Germanic legal families is gradually losing its rigidity: judicial practice in continental law countries is acquiring signs of normativity, and precedent is of systemic importance. A tendency towards the formation of a “European precedent space” is revealed, within which national courts and supranational jurisdictions, primarily the European Court of Human Rights, interact. It is shown that the decisions of the European Court of Human Rights, although they do not create a precedent in the classical sense, actually form the standards of law enforcement and perform the function of harmonizing the national law of the states party to the Convention.

Based on a comparative legal analysis of the English doctrine of stare decisis and the doctrines of continental law, a further improvement of the vision of judicial precedent as an element of a flexible legal system that combines the stability of the law with the adaptability of judicial interpretation is proposed. The concept of the normativity of acts of the judicial power of a new type is substantiated, according to which the legal positions of the courts acquire normative force on the basis of legislative legitimacy, and not exclusively judicial discretion.

The results obtained expand the doctrinal vision of judicial precedent as a legal phenomenon that combines the properties of normativity and compensatory nature in the system of sources of national, supranational and integration law. In contrast to the approaches established in science, where precedent is considered either as a form of law or as a technique of judicial interpretation, the article substantiates its synthetic law-making nature – as a mechanism of legal adaptation and self-regulation of the legal system in the conditions of European integration.

Key words: European Court of Human Rights, legal system, international law, case law, judicial precedent, case law, harmonization of law, legal phenomenon, source of law.

Дата першого надходження статті до видання: 26.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025